

Hivatkozási segédlet egyetemistáknak

Hogyan is kell hivatkozni,
bibliográfiát összeállítani?

Írta: dr. Kisdi Barbara, PPKE Szociológiai Intézet
Szerkesztette: Menich Dóra

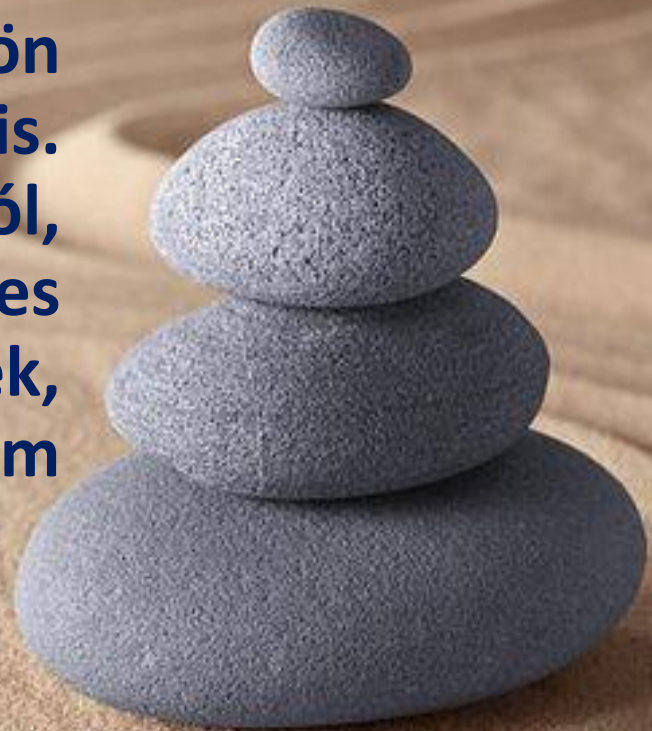
Miért kell hivatkozni?

A hivatkozás nem a hallgatók bosszantását szolgálja, hanem az időben minket követő hallgatók-kutatók munkáját. Ha valakit netán ugyanaz a téma érdekel, mint bennünket, vissza tudja keresni azokat a forrásokat, amelyekre mi már rábukkantunk, amelyeket összegeztünk, s innen tud továbblépni. Így épülnek egymásra az ismeretek, részben ez a tudományos szövegek írásának a célja.

Tudományos szövegeknél elsőrendűen fontos, hogy az adatok pontosan visszakereshetőek legyenek, ez biztosítja a hitelességet (mind az adatokét, mind a miénket)!

Ha valaki sokat és figyelmesen olvas szakmai szövegeket, nem kell a hivatkozási rendszert külön megtanulni, ragad az magától is. Kiindulva ebből a hozzáállásból, az alábbi szöveget érdemes inkább egyfajta összegzésnek, letisztázásnak tekinteni, mintsem „tananyagának”.

Van-e sztenderd?

Tudományos szöveg írásakor a hivatkozásnak és a bibliográfia formájának nincs egyetlen kőbe vésett módja, de vannak bizonyos szabályok, amelyeket be kell tartani. A nagyobb folyóiratok, kiadók mind megadják azokat a formai követelményeket, amelyeket elvárnak – érdemes ezeket megismerni, ezekhez igazodni.

A legfontosabb szabály a *következetesség*, vagyis – ha egyéb előírás hiányában – letesszük a voksunkat valamilyen forma mellett, akkor a szövegen azt vigyük végig!

A hivatkozás alapvető módjai

Alapvetően három módon tudunk hivatkozni: *végjegyzetben*, *lábjegyzetben* vagy *szöveg közben*. Manapság kezd kimenni a divatból a lábjegyzetes hivatkozás – sok kiadó azt kéri, hagyjuk meg a lábjegyzetet a valódi, azaz valamilyen fontos, de nem a főszövegbe tartozó gondolatot közlő lábjegyzetnek. Mindazonáltal még találkozunk vele, úgyhogy érdemes néhány szóban kitérni rá.

A *végjegyzet* azt jelenti, amikor a szövegtörzs után találjuk a jegyzeteket. Ezt általában a szerkesztés valamilyen kötöttsége miatt kéri, az olvasónak ezt a legnehézkesebb használni. A legelterjedtebb (s tán a legmodernebb) forma a *szövegközi hivatkozás*, amikor a hivatkozott tételket a hivatkozott szövegrész után zárójelben tüntetjük föl. Nézzük egy kicsit részletesebben!

Lábjegyzet és végjegyzet

Gyakran találkozni azzal a móddal, amikor a lábjegyzetben kiírják az összes könyvészeti adatot (a szerzőt, a mű címét, a kiadási évét, helyét, kiadóját), ami teljesen felesleges. Éppen úgy, ahogy a szövegek közötti hivatkozásnál, itt is bőven elegendő megadni a szerző vezetéknevét, a mű évszámát és az oldalszámot. Emígy: Kovács 2015: 34. Ugyanez a helyzet a végjegyzettel. Az összes többi könyvészeti adat megtalálható a bibliográfiában, ezeket ott kell megadni.

Ezt az eljárást Harvard-szisztémának nevezik, s nemzetközi szinten ez a legszélesebb körben használt módszer.

Szövegekőzi hivatkozás

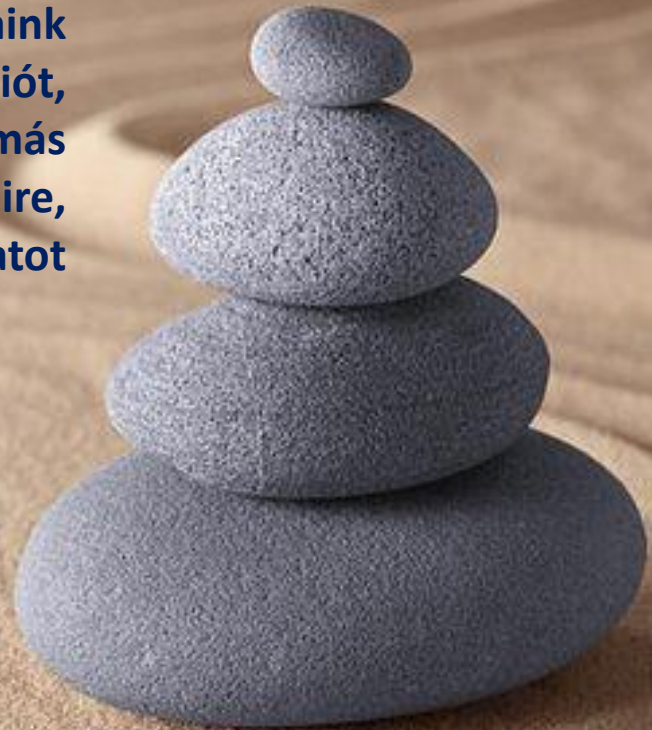
A szövegekőzi hivatkozás tehát a legelterjedtebb, manapság leggyakrabban kért hivatkozási mód. Ugyanaz érvényes rá, mint a lábjegyzetre vagy a végjegyzetre, csak itt a törzsszövegben jelöljük meg a forrásainkat a hivatkozott rész után közvetlenül, zárójelben.

Tehát: mikor hivatkozzunk és hogyan?

A hivatkozás helye és módja 1.

Hivatkozni mindig kell, ha nem mi magunk következtetünk valamire a saját kutatásaink alapján. Ha leírunk egy adatot, egy definíciót, valakinek a gondolatát, muszáj hivatkozni! Ha más adatai, vizsgálatai alapján következtetünk valamire, szintén kell hivatkozni. Ha nem tesszük, gondolatot lopunk, vagyis plagizálunk, amit törvény is tilt!

A PPKE BTK központi tájékoztatója a szellemi alkotások védelméről és a plágium tilalmáról

„1. A szellemi alkotásokat a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védelemben részesíti. Eszerint jogi védelem alá tartozik az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása.

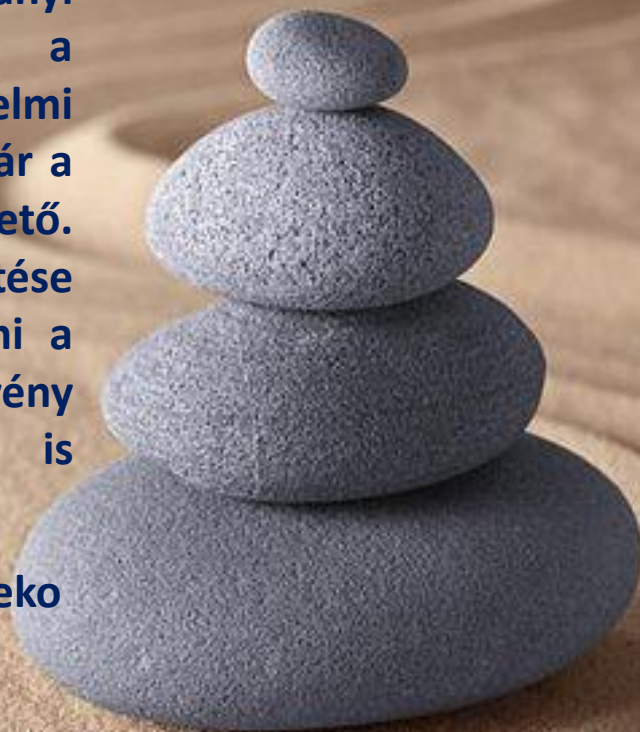
2. A plágium a szerzői jog megsértése, más szellemi alkotásának teljes vagy részleges feltüntetése saját alkotásként, illetve más szellemi alkotásának a jogosulatlan felhasználása. Ez a gyakorlatban sokféle formában előfordulhat, de legtipikusabb esetei:

- más művének feltüntetése saját alkotásként,
- más művéből egyes részletek (szövegek, illusztrációk, ábrák... stb.) átemelése a forrás és a szerző megfelelő megjelölése nélkül,
- más szellemi alkotásának vagy annak részleteinek jogosulatlan felhasználása, engedély nélküli lefordítása vagy átdolgozása, a forrás és a szerző megjelölése nélkül.

3. A plagizálás, és általában a szerzői jogok megsértése szigorúan tilos. A szerzői jogok megsértése esetén az adott tanulmányi követelmény elégtelen minősítése mellett a Fegyelmi Szabályzat rendelkezései szerint fegyelmi eljárás indítható, amelynek során a hallgató akár a tanulmányokból való kizárással is büntethető. Bizonyos esetekben a szerzői jogok megsértése egyúttal bűncselekményt is megvalósíthat, ami a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény értelmében akár szabadságvesztéssel is büntethető.”

(<https://btk.ppke.hu/hallgatoinknak/plagiumtajekeztato>)

A hivatkozás helye és módja 2.

Ha szó szerint veszünk át egy vagy néhány mondatot (többre ritkán van szükség), idézőjelbe kell tenni az eredeti szöveget, s az idézőjel után azonnal meg kell adni a forráshelyet. Akkor is hivatkozni kell, ha nem szó szerint vesszük át a szöveget, hanem parafrázissá alakítjuk (vagyis elmondjuk a saját szavainkkal, amit egy fontos ember valahol leírt), csak ebben az esetben nincs mit idézőjelbe tenni, hisz' nem idézünk.

A szövegünk akkor lesz gördülékeny és jól követhető, ha nyelvi fordulatokkal is jelezzük, mikor kire támaszkodunk éppen. Vagyis: *Polányi Károly kutatásaiból tudjuk* (s itt beszúrjuk azon művek évszámát, ahonnan tudjuk), *hogy...* Vagy: *Miként Max Weber is rámutat* (évszám, oldalszám, ahol rámutat), ... Vagy: *Ezzel szemben Andorka Rudolf amellett érvel* (évszám, oldalszám, ahol érvel), *hogy...*

Nem elegáns dolog egy egész bekezdésen (netán több bekezdésen) át valakinek a gondolatait átvenni, majd a végén beszúrni egy hivatkozást. Ha hosszabban időzünk egy-egy szerző mondanivalója körül, rögtön a gondolatsor elején tisztázni kell a fenti módon ezt a körülményt.

Mint a példákból is kitűnik, első említéskor *illik kiírni a szerző keresztnevét is* – később már elegendő a vezetéknev.

Ha alkalmazzuk azt a népszerű fordulatot, hogy „a kutatások szerint...”, akkor kutya kötelességünk hivatkozni azokra a kutatásokra, amelyek szerint. Vagyis a „kutatások szerint” után közvetlenül jöhet a forráshelyek (a hivatkozás) megjelölése.

Ha lábjegyzetes vagy végjegyzetes hivatkozást használunk, akkor a felső indexet vagy közvetlenül az idézett adat után, vagy a vessző, illetve a pont után kell kitenni. Emígy: *Az 1971-es adatokból¹ egyértelműen kitűnik, hogy [...].* Vagy: *Az 1971-es adatokból egyértelműen kitűnik,² hogy* Sőt, ennél a példánál a mondat végén (a pont után) is lehet a felső index, amikor már megtudtuk, mi tűnik ki az 1971-es adatokból.

Kicsit más a helyzet a szövegközi hivatkozásnál, ott ugyanis – ha nem közvetlenül a hivatkozó szavak után hivatkozunk – mindig a vessző vagy a pont elé kerül a zárójel. Emígy: *A téma kutatói szerint (Nagy 2011, Borsányi 1999) szoros összefüggés mutatkozik a megfigyelés módja és az interpretáció között.* Vagy: *A téma kutatói szerint szoros összefüggés mutatkozik a megfigyelés módja és az interpretáció között (Nagy 2011, Borsányi 1999).*

Felső index a
vessző vagy pont
után!

Pont vagy vessző a zárójel
után!

¹ adatok

² adatok

Az, hogy milyen jelölést használunk a hivatkozásban, elhatározás kérdése vagy a kiadó formai követelményeinek függvénye. A jelen útmutatóban használt forma azért praktikus, mert ha a szerző vezetékneve után vesszőt teszünk, elpuskáltuk a vessző további felhasználási lehetőségét, és ha két szerzőre is hivatkozni szeretnénk ugyanakkor, már kénytelenek vagyunk az egyes tételeket pontosvesszővel elválasztani. Ezért a legegyszerűbb, ha a név és az évszám közé nem teszünk semmit. Az évszámot és az oldalszámot elválaszthatjuk vesszővel, kettősponttal, esetleg ponttal – de utóbbi nem gyakori. Az oldalszám után nem kell pontot tenni. Emígy: *Kisdi azt állítja, hogy az oldalszám után nem szokás pontot tenni (Kisdi 2017: 2)*. A pont a zárójel után következik (akárcsak a vessző), amennyiben vége a mondatnak (vagy a tagmondatnak).

A név és az évszám közé nem kell semmi.

Az oldalszám után nem kell pont (de ha úgy jobban tetszik, lehet tenni, csak akkor minden esetben).

Az évszám és az oldalszám közé jöhet kettőspont, vessző, esetleg pont.

A hivatkozás adatai

Ha egész művekre, cikkekre utalunk, akkor elegendő megadni a szerzők vezetéknevét és a szövegek kiadásának évszámát (pl. arról írunk, hogy a szülés és születés kultúrtörténete már régóta vizsgált terület, akkor a mondat végén beszúrjuk azon szerzőket, akikre gondolunk (pl. *Kitzinger 1995, Davis-Floyd 2003, Varga 2013*)).

Ám ha egy-egy konkrét gondolatra, adatra, definícióra utalunk, bizony kell az oldalszám is! (*Kitzinger 1995: 34, Davis-Floyd 2003: 67, Varga 2013: 154*)

Ebből pedig az következik, hogy amikor olvasunk és valamit kijegyzetelünk, mindig írjuk fel az oldalszámot is! Ha ezt elmulasztjuk, a bösz témavezető vissza fogja kerestetni velünk az összes oldalszámot, az pedig rettenetes munka ☹.

A hivatkozásnál teljesen mindegy, hogy cikke, önálló kötetre, egy gyűjteményes kötetben található tanulmányra vagy valami egyébre hivatkozunk, mindig elég megadni a cikk/könyv/tanulmány szerzőjének a vezetéknevét, a mű kiadási dátumát és általában az oldalszámot. Akkor bonyolódik a dolog, ha idézett műre hivatkozunk (amit lehetőleg kerüljünk!). Vagyis ha például Boglár Lajost olvassuk, aki Malinowskit idézi. Ha nekünk az a fontos, amit Malinowski mondott, de egy Boglár kötetben bukkantunk a bölcs gondolatra, akkor emígy kell eljárni: *Malinowski 1922: 98, idézi Boglár 2002: 33.*

Tehát elől szerepel az, akire mi hivatkozni szeretnénk, utána pedig a hivatkozó, akinél a hivatkozást megtaláltuk.

Ha csak lehet, ne hivatkozzunk mások által hivatkozott forrásra!
Próbáljuk meg mindig kikeresni az eredeti szöveget!

Ha kikerestük az eredeti Malinowski szöveget, akkor természetesen már arra kell hivatkozni közvetlenül, de fontos, hogy más hivatkozását nem tüntethetjük fel a sajátunkként! Ráadásul az is előfordulhat, hogy az idéző rosszul adta meg az adatokat, s így mi is rossz adatokat fogunk megadni.

Különleges jelölések

Ha egy mű két- vagy háromszerzős, ki kell írni valamennyi szerző vezetéknevét, gondolatjellel elválasztva őket (nem kötőjellel, s fontos betenni a space-eket is!). Így: *(Martos – Sallay ← Hegyi 2015)*. Ha a szöveget egy rakás szerző jegyzi (háromnál – olykor kettőnél – több), úgy elegendő kiírni a köteten (cikkben) szereplő nevek közül az elsőt, s magyar szerzők esetében az „és mtsi.” (vagyis „és munkatársai”), idegen nyelvű szövegeknél pedig az „et al.” jelölést kell használni (a latin et („és”) , illetve alii („mások”) kifejezésből). Például:

Waldenström et al. 2001: 124

Szemere és mtsi. 2013: 67

Ha egy cikk/könyv szerzője nincs a címlapon (vagy a belső borítón) feltüntetve, az [sz.n.], vagyis „szerző nélkül”, ha a megjelenés éve hiányzik, az [é.n.], vagyis „évszám nélkül” rövidítéseket használjuk.

Gondolatjel (hosszú), nem kötőjel (rövid)!

A név és a gondolatjel között space!

Ha egymás után többször ugyanarra a műre utalunk, használható az i.m. (idézett mű) jelölés (illetve i.m. 23 – vagyis az eddig is idézett mű 23. oldalán), s ha netán még az oldalszám is ugyanaz, akkor az u.o., vagyis „ugyanott”. De sokkal elegánsabb a forráshelyet minden alkalommal pontosan megadni. Ez persze kínossá teszi azt az amúgy sem frappáns megoldást, ha folyton ugyanazokra a szerzőkre hivatkozunk.

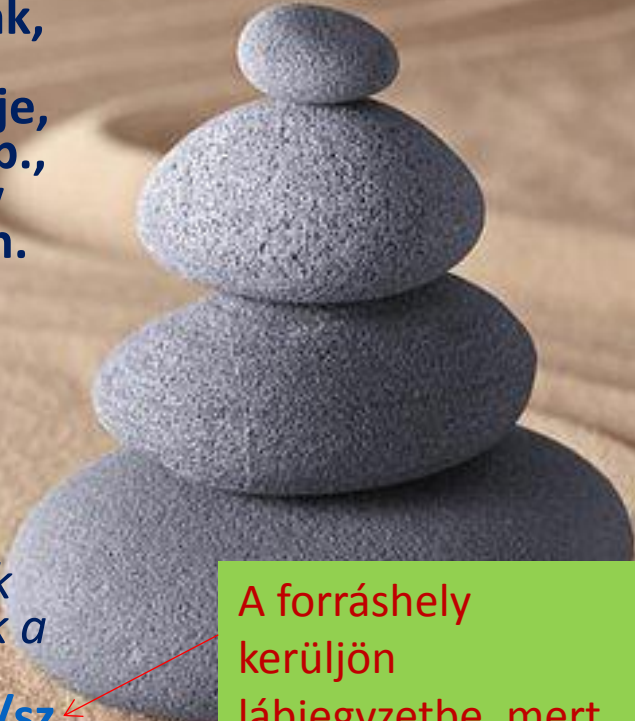
Hivatkozás internetes forrásra

Ha netes szöveg a forrásunk, két dolog lehetséges:

- Vagy egy online kiadvánnyal van dolgunk, aminek – a nyomtatott kiadványokhoz hasonlóan – van kiadási éve, szerkesztője, a cikknek szerzője, címe, oldalszáma, stb., ekkor ugyanúgy kell eljárunk, mint egy nyomtatott kötet/folyóiratcikk esetében. Ilyenkor a letöltés dátumát elegendő a bibliográfiában megadni.

- Vagy olyan internetes szöveggel van dolgunk, ahol a fenti adatok némelyike hiányzik: ezen esetekben már a hivatkozásnál meg kell adni a letöltés dátumát. Pl.: „A cserebogarak a bogarak rendjén belül egy külön család, amelynek a latin elnevezése Melolonthidae.”

<http://www.agrotrend.hu/gazdalkodas/szantofold/minden-amit-a-cserebogarakrol-tudni-kell> (Levétel/letöltés dátuma: 2017. július 20.)

A forráshely kerüljön lábjegyzetbe, mert csúnyán mutat a törzsszövegben!

Ha olyan tanulmányra, kutatási jelentésre, esetleírásra bukkantunk, aminek nem ismert a szerzője vagy a megjelenés éve, használhatjuk a [sz.n.], illetve az [é.n.] jelöléseket, de ezzel legyünk nagyon óvatosak!

Persze ha csak lehet, ne használjunk fel szerző nélküli szövegeket, kivéve ha pl. egy kutatóintézet oldalán található jelentésre akarunk hivatkozni, vagy mondjuk egy törvényre. Ott – ha nem akarjuk a főszöveget a hosszú webcímmel terhelni – tegyük a forráshely címét lábjegyzetbe.

A bibliográfia

A bibliográfiával kapcsolatban sincsenek kőbe vésett szabályok, kivéve néhányat. A legfontosabb, hogy itt is legyünk *következetesek!* Ha alkalmazunk egy formát, alkalmazzuk végig ugyanazt! A második, hogy *ABC-rendben* kövessék egymást a bibliográfiai tételek – természetesen a szerzők vezetékneve alapján!

Nem magyar szerzők esetében az első helyre kerülő vezetéknevet vesszővel kell elválasztani a keresztnévtől. Ez a magyar nevekre természetesen nem vonatkozik! (Durkheim, Émile 1912, DE Nagy Olga 1998)

Az egyes bibliográfiai tételek formája a szöveg típusa szerint változik. Alább egy erősen javasolt forma látható.

A vezetéknevek mellett a keresztnévet (egyet) minden esetben ki kell írni, különben azt sem lehet tudni, hogy az illető férfi vagy nő. Azzal, hogy kiírjuk a teljes nevet, megtiszteljük a szerzőt, akinek a munkáját mi is felhasználhattuk.

Dőlt betűvel mindig azt kell szedni, amit a könyvtárban levezünk a polcról, amiben a keresett szöveg található. Kötet esetében a kötet címét, egy folyóiratcikk esetében a folyóirat címét, gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében a gyűjteményes kötet címét. Ha internetes szöveget tüntetünk fel a bibliográfiában, akkor is a honlap címét szedjük dőlt betűvel.

Önálló kötet esetében

**Vezetéknév Keresztnév (Évszám)
Kötetcím. Kiadási hely, Kiadó**

Pl. Durkheim, Émile (2003) *A vallási élet elemi formái*. Budapest, L'Harmattan

Vessző, mert nem magyar, mégis elől kell szerepelnie a vezetéknévnek.

Illik megtisztelni a szerzőt azzal, hogy kiírom a keresztnévét.

A kiadás helyét és a kiadót elválaszthatjuk vesszővel, kettősponttal, esetleg ponttal, a lényeg, hogy következetesek legyünk.

Praktikus (és igen gyakori) a szöveg megjelenési évszámát a név után gömbölyű zárójelbe tenni, sokkal áttekinthetőbb, mint ha a könyvészeti adatok legvégén szerepelne.

A címet dűlt betűvel szedjük.

Tanulmánygyűjtemény esetében

Vezetéknév Keresztnév (Évszám) Cím. In Szerkesztő(k) (szerk. vagy az adott nyelv szerint, pl. ed.) *Kötetcím*. Kiadási hely, Kiadó, oldalszámok

A bennfoglaló mű címét szedjük dőlt betűvel.

A szerzők neveit gondolatjellel (esetleg „és”-sel) válasszuk el!

Elöl szerepel a tanulmány címe, amire hivatkoztunk a főszövegben.

Gyűjteményes kötet esetében a bennfoglaló művet az In jelzés után kell feltüntetni!

Pl. Tomka Miklós – Révay Edit (1998) Papok, férfi szerzetesek, apácák. In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.) *Társadalmi riport*. Budapest, TÁRKI, 216–234. o.

A kötet szerkesztőjének vagy szerkesztőinek neve után zárójelben ezen a módon utalunk a szerkesztői státuszra.

A hivatkozott tanulmány oldalszámait mindig föl kell tüntetni!

Haller, Rudolf (1995) Was Wittgenstein a Relativist? In Egidi, Rosaria (ed.) *Wittgenstein. Mind and Language*. Dordrecht, Boston, London, Kluwer Academic Publishers, pp. 223–231.

Angol nyelvű szövegekben a szerkesztőt az ed., több szerkesztő esetén az eds. rövidítéssel jelöljük. Ez megfelelő a többi – nem magyar nyelvű – szövegnél is.

Angolul az oldalt a p., az oldalakat a pp. rövidítéssel jelöljük.

Az oldalszámokat hosszú kötőjellel válasszuk el!

Folyóirat esetében

Vezetéknév Keresztnév (Évszám) Cím.
***Folyóiratcím* Évfolyam/Szám, Oldalszám.**

**Pl. Leach, Edmund R. (2000) Ritualizáció az emberben;
annak kapcsolata a fogalmi és társadalmi fejlődéssel.**
***Kultúra és közösség* 2000/II-III. szám, 39–49. o.**

**Ainsworth, Mary Salter – Bowlby, John (1991) An
Ethological Approach to Personality Development.**
***American Psychologist* (46), 333–341.**

Mint látható, folyóiratnál
nem kell használni az In-t,
elég megadni a folyóirat
címét. Amúgy nagyon
hasonló módon járunk el,
mint kötet esetében.

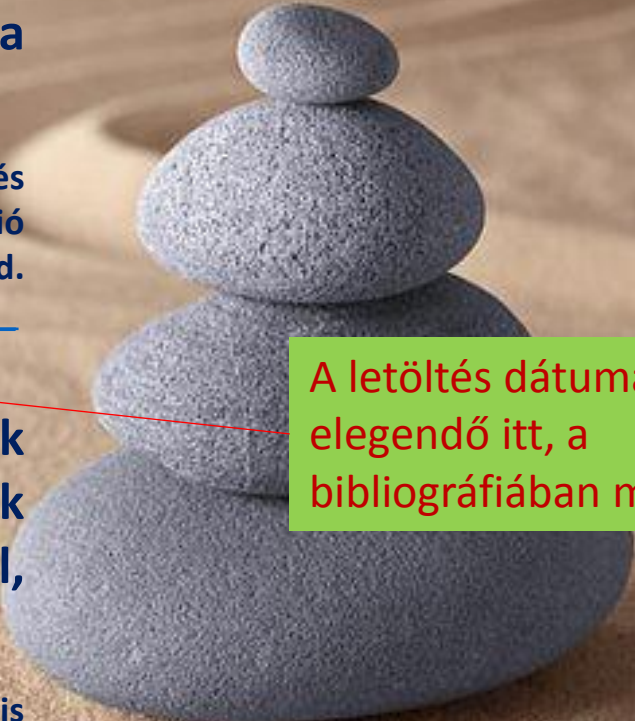
Internetes cikk esetében

- Ha egy online olvasható kötet egy cikkére hivatkoztunk, éppen úgy kell eljárni, mint egy nyomtatott cikk esetében, csak itt a honlap címét szedjük dőlt betűvel.

Wiegand, Bruce (2012) A feketepiaci bűnözés etnikai és társadalmi struktúrája. In Sik Endre (szerk.) A migráció szociológiája. ELTE TÁTK, Budapest, 89–102. old.
http://www.tarki.hu/hu/about/staff/sb/Migracio_Szociologiaja_1.pdf (levétel dátuma: 2017. július 23.)

- Ha egy mezei internetes cikket használtunk fel, ki kell írni minden adatot, ami csak tudható, ami pedig nem, arról jelezni kell, hogy nem tüntették fel ([sz.n.] [é.n.]).

[sz.n.] [é.n.] Szédül szülés után? Terhesség utáni vérszegénység is okozhatja. <https://www.tromboziskozpont.hu/hirek/szedul-szules-utan-terhesseg-utani-verszegenyseg-is-okozhatja> (levétel dátuma: 2017. július 23.)

A letöltés dátumát elegendő itt, a bibliográfiában megadni.

Zárásként

A fenti javaslatok csak javaslatok – a társadalomtudományi szövegekben legtöbbször használt hivatkozási formák alapján. De lehet másként is. Fontos azonban, hogy könnyen áttekinthető, logikus és egyértelmű legyen a hivatkozásunk, illetve a bibliográfiánk, és soha ne váltsunk rendszert egy dolgozaton belül!

S még valami: mint a dolgozat egészében, a hivatkozásoknál is nagyon ügyeljünk a nyelvhelyességre, és különös gonddal írjuk le a tulajdonneveket!

